

מסכת בכורות

פרק הלוקח עובר חמורו

אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך, אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה [פטר חמור] תפדה. ופדוייו מבן חדש תפדה, בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש עשרים גרה הוא. אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קודש הם, את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר, אשה לריח ניחוח לה".

וכתיב [דברים טו]: "כל הבכור אשר יולד בבקר ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך, לא תעבוד בבכור שורך ולא תגזו בכור צאנך. לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' אתה וביתך. וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע, לא תזבחנו לה' אלהיך. בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו כצבי וכאיל".

משנתנו עוסקת בפטר חמור שציותה תורה לפדותו בשה [או בשוין] וליתנו לכהן, ומבארת משנתנו, שהחיוב הוא בבהמת ישראל ובעובר של ישראל, אבל אם היה לגוי חלק באם או בכור עצמו, הרי הוא פטור מן הבכורה.

הדין המבואר במשנתנו שזה לפטר חמור ולבכור בהמה טהורה, וכאשר שנינו לקמן יג א לענין בכור בהמה טהורה, והטעם שהקדים התנא לבאר דין פטר חמור, מתבאר בגמרא לקמן יג א.⁽¹⁾

א. כתיב [שמות יג]: "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא ... והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך. והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה, אשר יהיה לך הזכרים לה'. וכל פטר חמור תפדה בשה [או בשוין], ואם לא תפדה וערפתו, וכל בכור אדם בבניך תפדה".

וכתיב [שמות לד]: "כל פטר רחם לי, וכל מקנך [אשר] תזכר פטר שור ושה [אשר] יפטור זכר את רחמה]. ופטר חמור תפדה בשה, ואם לא תפדה וערפתו, כל בכור בניך תפדה".

וכתיב [במדבר ג]: "ואני הנה לקחתי את הלויים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פטר רחם מבני ישראל והיו לי הלויים. כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל, מאדם עד בהמה לי יהיו אני ה'".

וכתיב [במדבר ח]: "ואחרי כן יבואו הלויים לעבוד את אהל מועד ... כי נתונים נתונים המה לי, תחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אותם לי. כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה, ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אותם לי. ואקח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל".

וכתיב [במדבר יח]: "כל פטר רחם לכל בשר

1. א. באבני נזר [יורה דעה סימן יג אות ו], כתב: המפרש למסכת בכורות, לא נודע לי אם

מתניתין: א-ב

בכל אלו: פטור מן הבכורה, שנאמר [במדבר ג]: "הקדשתי לי כל בכור בישראל אבל לא באחרים היינו בגוי, ומכאן, שאם הבכור הוא של גוי אינו חייב בבכורה.

גמרא:

שואלת הגמרא: כל הני אופנים ששנינו במשנה שיש לגוי חלק באם או בבכור למה לי?

ומפרשת הגמרא: צריכי!

דאי תנא רק לוקח את הבכור שהוא פטור מן הבכורה, הוה אמינא: רק באופן זה נפטר הישראל מן הבכורה, ומשום דבקניית הבכור קא מייתי לה לקדושה [מביא הוא אותו לקדושה] שישבות בשבת, (5) אבל מוכר את

הלוקח עובר חמורו המבכרת של גוי, והמוכר לו את עובר חמורו המבכרת (2) אף על פי שאינו רשאי למכור לו את עובר חמורו, שכן אין מוכרים בהמה גסה לגוי. (3)

והמשתתף לו [עם הגוי] בין באם ובין בבכור. (4)

והמקבל הימנו [מן הגוי] את האם לטפל בה, ובשכר זה נותן הוא לו בבהמה זכות לחצי ולדותיה, ונמצא שגוף הבהמה היא של גוי, וזכות בבהמה לחצי ולדותיה יש לישראל, ושותפים הם בבכור.

והנותן לו בקבלה, ונמצא, שגוף הבהמה היא של ישראל, ולגוי יש זכות בבהמה לחצי ולדותיה, ושותפים הם בבכור.

מלאכה בשבת. וכתב על זה התוספות יום טוב, שלפום רהיטא כתבו כן, כי במסכת עבודה זרה טו א מבואר, שהוא משום גזירה משום שאלה ושכירות בשבת, וגזירה משום נסיוני בשבת, וכפי שיובא בהערות בהמשך העמוד. ראה שם בתוספות יום טוב.

4. בגמרא לקמן דף ג יתבאר, כמה יהא שיעור שותפותו של הגוי כדי שיהא פטור מן הבכורה. ולהלכה [ראה שולחן ערוך יורה דעה סימן שכ] קיימא לן, כל שהיתה לו שותפות אפילו אחד מאלף באם או בבכור הרי הוא פוטר מן הבכורה, ואם היתה השותפות באבר מסוים באם או בבכור, אם יינטל אבר זה ויהיה בעל מום, הרי הוא פוטר מן הבכורה.

5. א. כן פירש רש"י. אבל התוספות בד"ה מייתי, כתבו: לשון קדושה לא משמע כן אלא

הוא מרש"י. מאחר שכמה פעמים כתב מפי המורה, ולפעמים לא מפי המורה, ואין זה דרכו של רש"י. [ואכן לדפים האחרונים של המסכת יש פירוש אחר מאשר לפנינו, מרש"י בכתב יד].
ב. ציוני המקורות במהרי"ט אלגאזי שיובאו בהערות, הם על פי מהרי"ט אלגאזי הנדפס מחדש.

2. כתבו התוספות [על פי ביאור המהרש"א]: הלוקח נפטר מבכורה משום האם שהיא של גוי, והמוכר נפטר משום שהולד הוא של גוי, ושני דינים אלו נלמדים משתי המקראות הממעטות שותפות של גוי באם או בולד — ראה לקמן ג א. וראה עוד המשך דבריהם בזה.

3. כמבואר במשנה במסכת עבודה זרה יד ב, והובאה משנה זו בגמרא בעמוד זה. והרש"י והרע"ב כתבו את הטעם מפני שעושה בה

הבכור דקא מפקע לה מקדושה [שהרי לא ישבות בשבת אצל הגוי] אימא ליקנסיה לישראל שלא ייפטר מן הבכורה.⁽⁶⁾
קא משמע לן.

“והמשתתף לו” — למה לי?!⁽⁷⁾

ומפרשינן: לאפוקי מדרבני יהודה, דאמר: שותפות גוי חייבת בבכורה,⁽⁸⁾ קמשמע לן

חבירו, אינו מוכר, כי יש לומר בדעת רש”י שהוא סובר כדעת הסוכרים דהא דפודין פטר חמור שלא מדעתו, זה הוא מטעם זכיה שהוא מטעם שליחות, ואם כן כאן שהפטר חמור הוא של גוי ולא שייך גביה זכיה ושליחות, ועל כן, אם איתא דחז”ל הטילו עליו חיוב פדיון בכל פרטיו ודקדוקיו, יהיה מוכרח לקנות העובר מן הנכרי ולפדותו. [וראה מה שנתבאר באות ב].

הקשו בשם הגרי”ז: הרי אין חיוב דוקא לפדות ויכול שפיר לקיים עריפה, והכא מכיון שפטר החמור לא נאסר דמחמת קנסא לא נאסר, אם כן למה לו לפדותו כלל, והלא יכול לומר שרצונו בעריפה וזה לא שייך, ואם כן אין כאן קנס כלל. ולחדש, דקנסינן שיהא דוקא פדיה, קשה לומר כן. ולא יישב.

7. בפשוטו צריך ביאור: מנין נדע שאפילו שותפות בלבד של גוי באם, או שותפות בלבד בבכור אף היא פוטרת מן הבכורה, וראה שיטה מקובצת בשם גליון.

8. כדמוכח מדברי רבי יהודה בברייתא המובאת בעמוד זה בענין מקבל בהמה מן הגוי, רש”י. ויבואר בהערות שם.

ב. כתב מהרי”ט אלגאזי [בפרק זה אות א, א] אין שותפות גוי חייבת בבכורה — לרבי יהודה — משום חלקו של ישראל, אלא דוקא אם היה לישראל חלק הן באם והן בעובר, אבל אם היתה האם כולה של גוי, או שהיה העובר כולו של גוי, אינו חייב בבכורה. וכן מבואר בשיטה מקובצת כאן בשם תוספות חיצוניות, וכן כתב בחזון איש בכורות טז ב ד”ה ומשמע.

קדושת בכורה, ואף על גב דבלוקח אם הולד זכר לא שייך “מייתי ליה לקדושה”, פעמים שהעובר נקבה, ומייתי לה לקדושת בכורה שולד עובר קדוש בבכורה.

ב. עוד כתבו התוספות שם, שלא היתה הגמרא צריכה לטעם זה, ודי היה במה שהיתה אומרת שאין טעם לקונסו כיון שאינו מפקיע מקדושה, אלא ניחא ליה למימר דאפילו הבאת קדושה איכא.

ג. בתוספות ד”ה הלוקח נתקשו, כיון שלוקח ומוכר משתי מקראות הם נלמדים, אם כן היה לגמרא לומר מטעם זה, שאם היתה המשנה שונה לוקח בלבד לא הייתי יודע מוכר, וממוכר לא הייתי יודע לוקח?! וראה מה שיישבו.

6. פירש רש”י: אימא ליקנסיה לפדות העובר מן הגוי, וליתנו לכהן.

והרש”ש ביאר כוונתו: רצונו לומר, כמו שהוא ביד הגוי, דודאי יכול לפדותו אף שאינו ברשותו, דלא גרע מפודה פטר חמור של חבירו דפדיונו פדוי לקמן [דף יא] וע”ש בתוספות. ומה שכתב “וליתנו לכהן” רצה לומר את הפדיון. [שהרי בפטר חמור אנו עוסקים שנותן שה או שויו לכהן]. וכן כתבו בשם הגרי”ז לפרש את דברי הגמרא, וכן מפורש בפירוש רבינו גרשום שאת הפדיון יתן לכהן.

ובראשית בכורים כתב על דברי הרש”ש, שלשון רש”י אינו סובל זה, דאם כן היה לו לפרש “לפדות העובר וליתנו לכהן”, ומדקאמר “לפדותו מן הגוי”, מוכח דעתו ז”ל, דכל זמן שהוא ביד הגוי אין הפדיון מועיל. ומה דפשיטא ליה להרש”ש דלא גרע מפודה פטר חמור של

דפטורה מן הבכורה.

"והמקבל הימנו" — שהאם כולה של גוי [מלבד הזכות לחצי ולדות],⁽⁹⁾ וגם בבכור שותף הוא — למה לי?!

ומשנינן: לא נשנה דין "והמקבל הימנו" אלא משום [אגב] דקא בעי למיתני "והנותן לו בקבלה".

מוסיפה הגמרא לפרש: "והנותן לו בקבלה" — שהגוי שותף בבכור [וגם באם יש לו זכות לחצי ולדותיה] — למה לי?!

ומפרשינן: איצטריך התנא לשנות "והנותן לו בקבלה", כי סלקא דעתך אמינא: הואיל ועיקר בהמה — היינו גוף הבהמה וחצי ולדות — דישראל היא, אימא ליקנסיה לישראל להתחייב בבכורה, ומשום דילמא אתי לאיחלופי בבהמה אחריתי [שמא יבואו לפטור אף בהמה אחרת של ישראל מן הבכורה].⁽¹⁰⁾

קמשמע לן דלא קנסינן.

תנן התם במסכת עבודה זרה יד ב:

אין מוכרים להם [לגויים] בהמה גסה

ולפי שיטה זו, הרי בהכרח שהלוקח עובר חמורו של גוי קנה זכות באמו לעוברת, ויש לישראל חלק באם, ומכל מקום פטרה משנתנו מן הבכורה, ושמעינן דלא כרבי יהודה המחייב אף כשאין לישראל אלא חלק באם.

ובשיטה זו של רבינו תם יורחבו הדברים לקמן במקומו ג ב, ולפי מה שיתבאר שם בשם נתיבות המשפט, ועוד שם מספר יראים החדש מצוה קמב, ומאור זרוע סימן תפ. מתיישבת קושיא זו של המהריט"א, ראה שם.

9. אם הזכות לחצי ולדות חשובה כאילו יש לישראל חלק באם, וכן כשנתן לגוי בקבלה, אם הזכות לחצי ולדות חשובה שותפות גוי באם לפטור מן הבכורה, נידון הוא באחרונים. ומתבאר מענין זה בהערות לקמן.

10. לכאורה צריך ביאור: הרי כשמכר לו את הבכור, נמי עיקר בהמה דישראל, ולא קנסינן. וכנראה לזה פירש רש"י, ד"עיקר בהמה" היינו "גוף הבהמה וחצי ולדות", כי באופן שעיקר הבהמה היא שלו, וגם בולדות יש לו שותפות, בזה הייתי אומר שקונסים.

אך בהערות למהרי"ט אלגאזי הנדמ"ח הביאו בשם יד דוד ובשם שו"ת שואל ומשיב, שרבי יהודה מחייב אפילו אם היתה האם כולה של הגוי, ולישראל לא היה חלק בולד, ראה שם. וראה בהערות לקמן ג א בביאור יסוד מחלוקתם, וראה גם בהמשך הסוגיא בהערות, מה שיתבאר עוד מענין מחלוקת זו.

ג. ומדברי השיטה מקובצת מתבארת הוכחה מסוגייתנו שאכן פוטר רבי יהודה כשהאם כולה של גוי. כי אם תמצי לומר שלרבי יהודה אין צריך שיהא לישראל חלק באם, אם כן כבר שמעינן מן הרישא של המשנה דלא כרבי יהודה, והיינו בלוקח עובר חמורו של גוי, שפטרה משנתנו מן הבכורה, ואילו לרבי יהודה — חייב. ומוכרח, שאף לרבי יהודה צריך שיהא לישראל על כל פנים חלק באם.

ד. ומיהו מהרי"ט אלגאזי שם כתב, שאפילו אם לרבי יהודה צריך שיהא לישראל חלק באם, אכתי תיקשי לשיטת רבינו תם — הובאה בתוספות ג ב — שאין אדם יכול להקנות עובר אלא אם יקנה את האם לעוברת, ומשום שעובר — אף שכבר נוצר — חשוב דבר שלא בא לעולם, ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

לגוי — ממשנתנו:

והמוכר לו — את עובר חמורו — אף על פי שאינו רשאי, ולא נזכר במשנה שפליג רבי יהודה לומר שרשאי הוא למכור את עובר חמורו, הרי משמע שמודה בזה רבי יהודה.

דוחה הגמרא: וליטעמיך שאתה מוכיח מהשמטת המשנה שמודה רבי יהודה באמור במשנה, הרי "המשתתף לו, והמקבל ממנו, והנותן לו בקבלה"⁽¹²⁾ הנזכרים במשנתנו שפטורים הם מן הבכורה, דלא קתני במשנה שחולק על זה רבי יהודה ומחייבו בבכורה, הכי נמי דלא פליג [וכי לא נחלק בזה רבי יהודה], והרי רבי יהודה מחייב שותפות גוי בבכורה?!

אלא ודאי מודה אתה דפליג רבי יהודה באלו ומחייב הוא בבכורה, ומכל מקום לא קתני לה בהדיא במשנתנו; ואם כן הכא נמי — במכירת עובר לגוי — יש לומר דפליג רבי יהודה על מה ששינוי "אף על פי שאינו רשאי", ומכל מקום לא קתני לה בהדיא במשנתנו.

תא שמע — שאוסר רבי יהודה מכירת עובר לגוי — מהא דתניא:

בכור בהמה טהורה כשהוא תם נותנים אותו

[שעושה מלאכה בשבת]⁽¹¹⁾ עגלים וסייחים שלמין ושבורין.

רבי יהודה מתיר בשבורה שאינה ראויה למלאכה, בן בתירא מתיר בסוס שעומד לרכיבה ולא למלאכה.

איבעיא להו [נסתפקו בני הישיבה]:

עובר — שאף הוא אינו ראוי למלאכה — מה לי אמר רבי יהודה? האם מתיר הוא למוכרו לגוי כמו שבורה? וצדדי הספק הם:

האם טעמא דרבי יהודה התם — גבי שבורה — דשרי, הוא רק משום דשבורה היא ואינה ראויה למלאכה, ואם כן הרי עובר נמי [כמו] שבור הוא.

או דילמא: מה שאינה ראויה למלאכה לבד אין די בזה, שהרי יש לגזור אטו שלימה, ורק שבורה מתיר רבי יהודה משום דלאו היינו אורחיה [אין דרך בהמה להיות שבורה] ודבר חידוש הוא, ולא יבואו להחליפה בשלימה; אבל עובר כיון דהיינו אורחיה [כך דרכו ואין זה דבר חידוש], כאילו לאו שבור הוא, כלומר, אינו דומה לשבור, ומשום שיש לגזור בו אטו שלימה מה שאין כן בשבורה?

תא שמע — שרבי יהודה אוסר מכירת עובר

מחמר אחר בהמתו בשבת, והמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת.

12. מלשון הגמרא שהביאה יחד עם "והמשתתף לו", גם "והמקבל ממנו והנותן לו בקבלה", משמע שרבי יהודה חולק גם על אלו ומחייבם בבכורה. והנה גבי נותן לו בקבלה, פשיטא

11. טעם האיסור מסקינן בגמרא שם טו א: "גזירה משום שכירות [שישכיר לגוי, ותעשה מלאכה בשבת] ומשום שאלה, ומשום נסיוני", ונסיוני, היינו דפעמים שימכור לגוי סמוך לכניסת השבת, ויאמר לו הגוי, בוא ונסה אותה, ותשמע הבהמה את קולו של המוכר ותלך מחמתו, וכשהיא טעונה משא, הרי זה נמצא

מִן הַגּוֹי לַמַּחְצִית וְלַדּוֹת, וְיִלְדָה בְּכוֹר, כִּי־וְכִן שַׁחֲצֵי הַבְּכוֹר בְּלִבָּד שֵׁיךְ לְיִשְׂרָאֵל הִרִי הוּא חֲצִי בְּכוֹר, (14) וּמִיָּהוּ אֵינּוּ קָדוֹשׁ קְדוֹשֵׁת הַגּוֹף שִׁיָּהָא נִקְרַב עַל גְּבֵי הַמַּזְבֵּחַ כְּשֶׁאֵר בְּכוֹרוֹת, כִּי אֵינן קְדוֹשָׁה לְחֻצְאֵינן, (15) אֲלֵא: מַעֲלִין אוֹתוֹ בְּשׂוּיָו [מַעֲרִיכִים אֵת שׂוּיָו] וְנוֹתֵן

לְכַהֵן וּמַקְרִיבִים אוֹתוֹ עַל הַמַּזְבֵּחַ, וְהַבְּשֵׁר נֹאכַל לְכַהֲנִים; וְכִשְׁהוּא בַעַל מוֹם שְׂאֵי אִפְשֵׁר לְהַקְרִיבוֹ, נוֹתְנִים אוֹתוֹ לְכַהֵן כְּמוֹ שְׁהוּא.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַמַּקְבֵּל בְּהַמָּה טְהוּרָה (13)

יִישַׁב מֵהַרִּ"ט אֶלְגָּאזִי [א א], שֶׁהַמַּקְבֵּל בְּהַמָּה מִן הַגּוֹי בְּהַכְרַח שִׁישׁ לְיִשְׂרָאֵל חֶלֶק אֶף בְּאֵם, כִּי אֵינן הַגּוֹי יִכּוֹל לְהַקְנוֹת לְיִשְׂרָאֵל חֶלֶק בּוֹלְדוֹת שְׁעֵדִיין לֹא בָאוּ לְעוֹלָם, אֲלֵא אִם יִקְנֶה לוֹ אֵת הָאֵם לְחֲצִי וְלַדּוֹתֶיהָ, [שְׁהוּא כְּמוֹ דִּקְל לְפִירוֹתָיו שְׂאֵין בּוֹה חֶסְרוֹן מִשּׁוֹם דְּבַר שְׁלֹא בֹא לְעוֹלָם], וְנִמְצָא שִׁישׁ לְיִשְׂרָאֵל חֶלֶק אֶף בְּאֵם, וְלִכֵּן מַחֲיִיב רַבִּי יְהוּדָה.

וּבְשִׁיטָה מַקְוֹבֶצֶת אוֹת ג עַמַּד גַּם כֵּן בּוֹה, לְמָה מַחֲיִיב רַבִּי יְהוּדָה, וְהִרִי הָאֵם כּוֹלָה שֶׁל גּוֹי. וְרָאָה מָה שִׁיִּשֵּׁב.

15. נִתְבָּאָר עַל פִּי רַשִׁ"י, שֶׁכְּתֹב: אֲבָל קְדוֹשֵׁת הַגּוֹף לֹא קְדוֹשׁ לִיקְרָב לְמַזְבֵּחַ. וּבְתוֹסְפוֹת הוֹסִיפוּ לְהַבְיָא, שֶׁבְּסוּף הַפְּרָק מִתִּיר רַבִּי יְהוּדָה בְּכוֹר זֶה בְּגִיזָה וְעַבּוּדָה, וּמִשּׁוֹם שְׁהוּא דוֹרֵשׁ: "לֹא תַעֲבֹד בְּכוֹר שׁוֹרְךָ" אֲבָל אֵתָה עוֹבֵד בְּשֶׁלְךָ וּבִשְׁלֵ אַחֲרִים [שֶׁל גּוֹי], "וְלֹא תִגּוֹז בְּכוֹר צֹאֲנֶךָ" אֲבָל אֵתָה גּוֹזֵז בְּשֶׁלְךָ וּבִשְׁלֵ אַחֲרִים. וְהוּא לְקַמֵּן ט ב, וּפִירֵשׁ רַשִׁ"י שֵׁם: בְּשֶׁלְךָ וּבִשְׁלֵ אַחֲרִים, גּוֹי, כִּגּוֹן בְּכוֹר בְּהַמָּה שִׁישׁ בֵּה שׁוֹתְפוֹת לְגּוֹי, אֶף עַל גַּב דְּמַחֲיִיב רַבִּי יְהוּדָה לְמִיתֵב חֲצִי דְּמִי לְכַהֵן, שְׂרִי בְּגִיזָה וּבְעַבּוּדָה, שְׂאֵין קְדוֹשָׁה לְחֻצְאֵינן. וְרָאָה בְּרֵאשִׁית בְּכוֹרִים כֶּאֱנָן, שֶׁלְמַד מְדַבְרֵי רַשִׁ"י אֲלוֹ, שְׂאֵין בְּכוֹר זֶה קְדוֹשֵׁת הַגּוֹף כֻּלָּל, וְכֵן הוּא לְשׁוֹן הַתּוֹסְפוֹת "נְהִי דְלֹא קְדוֹשׁ קְדוֹשֵׁת הַגּוֹף". וְרָאָה מָה שֶׁנִּתְקַשָּׁה בְּכַתְּבִים הַמִּיּוֹחָסִים לְהַגְרִיז בְּלִשׁוֹן רַשִׁ"י כֶּאֱנָן בְּד"ה וְהַנּוֹתֵן לוֹ בְּקַבְלָה, שֶׁכְּתֹב: הוּאִיל וְחֲצִיּוֹ לְגּוֹי פְּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה].

שֶׁנִּחְלַק רַבִּי יְהוּדָה הַמַּחֲיִיב שׁוֹתְפוֹת גּוֹי בְּכוֹרָה, אֲלֵא אֶף בְּמַקְבֵּל מִן הַגּוֹי מְבוּאָר בְּבְרִייתָא בְּהַמִּשְׁךְ הַעֲמוּד שֶׁנִּחְלַק רַבִּי יְהוּדָה, וְאִדְרַבָּה זֶה עֵיקַר הַמַּקְוֹר שְׂרִבִּי יְהוּדָה מַחֲיִיב בְּשׁוֹתְפוֹת גּוֹי. וְהַטַּעַם שֶׁמַּחֲיִיב רַבִּי יְהוּדָה בְּמַקְבֵּל מִן הַגּוֹי, וְאֶף שְׁהָאֵם כּוֹלָה שֶׁל גּוֹי, יִתְבָּאָר בְּהַעֲרוֹת עַל הַבְּרִייתָא.

13. נִתְבָּאָר עַל פִּי רַשִׁ"י שֶׁנִּרְאָה מְדַבְרֵי שְׂבְרִייתָא זֶה מִיִּירִי בְּכוֹר בְּהַמָּה טְהוּרָה, כִּי הִרִי הַזְכִּיר רַשִׁ"י קְדוֹשֵׁת הַגּוֹף לִיקְרָב לְמַזְבֵּחַ. וּמִיָּהוּ אִפְשֵׁר דְּמִיִּירִי בֵּין בְּכוֹר בְּהַמָּה טְהוּרָה בֵּין בְּכוֹר בְּהַמָּה טְמֵאָה [פְּטוּר חֲמוּרָה]. וְיִתְבָּאָר עוֹד מִזֶּה בְּהַעֲרוֹת שְׁבַהֲמִשְׁךְ הַבְּרִייתָא.

14. וְשׁוֹתְפוֹת הַגּוֹי אֵינָה פּוֹטְרֵת לְרַבִּי יְהוּדָה. וְאֵם תֹּאמַר: לְמָה מַחֲיִיב רַבִּי יְהוּדָה בְּכוֹרָה, וְהִרִי אֶף שֶׁלְשִׁיטָתוֹ שׁוֹתְפוֹת גּוֹי חִיִּיבֵת בְּכוֹרָה, וְעַל כֵּן שׁוֹתְפוֹתוֹ בּוֹלְדוֹת אֵינָה פּוֹטְרֵת, מְכַל מְקוּם הִרִי הָאֵם הִיא כּוֹלָה שֶׁל גּוֹי, וְכַמְבוּאָר בְּרַשִׁ"י בְּמִשְׁנֵה בְּד"ה וְהַמַּקְבֵּל: שֶׁהַחֲמוּרָה שֶׁל גּוֹי, וְיִשְׂרָאֵל מַקְבֵּלָה שִׁיְהִיּוּ חוֹלְקִין בּוֹלְדוֹת, אֲבָל גּוֹף הַחֲמוּרָה לְגּוֹי. וְאֵם כֵּן הַנִּיחָא לְשִׁיטַת הַסּוֹבְרִים — רָאָה הַעֲרָה 8 אוֹת ב — שְׂרִבִּי יְהוּדָה מַחֲיִיב בְּכוֹרָה, אֶף כְּשֶׁהָאֵם כּוֹלָה שֶׁל גּוֹי. אֶךְ לְשִׁיטָה מַקְוֹבֶצֶת מֵהַרִּ"ט אֶלְגָּאזִי וְחֲזוֹן אִישׁ — הוֹבָא כֹל זֶה בְּהַעֲרָה לְעִיל — שְׂאֵף לְרַבִּי יְהוּדָה צְרִיךְ שִׁיְהָא לְיִשְׂרָאֵל עַל כֹּל פְּנִים חֶלֶק בְּאֵם, לְמָה מַחֲיִיב רַבִּי יְהוּדָה בְּמַקְבֵּל בְּהַמָּה מִן הַגּוֹי! ?

רשאי"; הרי שרבי יהודה אוסר למכור עובר לגוי.

ודחינן: זו ששנינו "אף על פי שאינו רשאי" לא קאי על העובר, אלא הכא במאי עסקינן שנתן לגוי "בהמה לחצי עובריה", דהיינו, שלא היתה עדיין מעוברת, והוא זיכה את הגוי בבהמה שיהיה לו זכות בה לחצי ולדותיה בשכר טפולו בה, ואבהמה שנינו "אף על פי שאינו רשאי"!⁽¹⁾

ומקשינן עלה: והא "קונסין אותו עד עשרה בדמיו" קתני לשון זכר, ואם כן משמע שהאיסור הוא משום העובר, ולכן קונסים

הישראל חצי דמיו⁽¹⁶⁾ של הבכור לכהן.

והנותן לו בקבלה אף על פי שאינו רשאי שהרי אין מוכרין בהמה גסה לגוי:

הרי חציו קדוש בבכורה, וקונסים אותו — משום שמכר לגוי בהמה גסה — לפדותו מן הגוי, ואפילו עד עשרה בדמיו [אף אם יתבע הגוי תמורתו פי עשרה מערכו], ונותן את כל דמיו⁽¹⁷⁾ של הבכור לכהן.

ב-1 מאי לאו, מה ששנינו "אף על פי שאינו רשאי" — מיירי בכגון שנתן לגוי בהמה מעוברת, ואע"פ שנינו "אף על פי שאינו

הברייתא בפטר חמור היה ניחא שהוא נותן את הדמים, ולא את הבכור עצמו.

ב. כתב רבינו גרשום: ומאי טעמא נותן כל דמיו לכהן ולא סגי בחצי דמיו?! משום דעיקר בהמה דישראל. והדברים צריכים ביאור.

אבל רש"י כתב: והא דיהיב כל דמיו לכהן, קנסא הוא שקונסין אותו לפי שמסרה לגוי ונתן לו בקבלה. והיינו שקונסים אותו בשנים: שיפדהו מן הגוי, ושיתן את כל דמיו, ולא די לו בחצי דמיו. או אפשר שכוונת רש"י היא על פי מה שכתבו התוספות, דמה דשנינו "ונותן כל דמיו לכהן" היינו באופן שאין יכול לפדותו מן הגוי, ולפי זה אין כאן שני קנסות. וראה מה שיתבאר בזה בהערות בעמוד ב.

1. א. נתבאר על פי התוספות, שהוכיחו כן מסוגיית הגמרא לקמן תחילת דף ג א דמשמע כן, וכן פירש רש"י שם. וראה בהערות שם בשם רבינו גרשום.

ומדבריהם יש להקשות לכאורה על מה שכתב מהר"ט אלאגזי — המובא בעמוד א הערה 14 — שלא חייב רבי יהודה במקבל מן הגוי, אלא משום שהקנה לו הגוי בהמה

16. הקשו התוספות: נהי דלא קדוש קדושת הגוף, מכל מקום כיון דמדאורייתא חייבת בבכורה, אותו חלק שיש לו בו, יהא של כהן, ולמה נותן לכהן דמי חלקו?! ותירצו: משום טיבותא דכהן! דלא ניחא ליה בשותפות גוי, לפי שאינו יכול להוציא חלקו מיד גוי במהרה.

ובחזון איש בכורות טז ב, כתב על דבריהם: וקשה איך יוצא ידי נתינה במה שנותן דמיו לכהן אחד, הלא כהן זה עדיין לא זכה בו, ואיך יכול כהן זה למכור זכות השבט. וראה שם מה שהביא מגיטין ל א.

וכתבו עוד התוספות, דאם היינו מפרשים את הברייתא בפטר חמור [ולא בבכור בהמה טהורה] היה ניחא טפי, כי מה שנותן את דמיו, הוא מדין פדיון פטר חמור שהוא נפדה בשה כל שהוא, או בשויו כמבואר לקמן ט א.

17. א. הקשו התוספות [על פי הגהת שיטה מקובצת השלם]: הרי מחייבים אנו לפדותו מן הגוי, ואם כן למה יתן את דמיו לכהן, ולא יתן את הבכור עצמו לכהן?! ותירצו: משום דפעמים שאין יכול כל כך למהר ולקנותו מן הגוי. והוסיפו התוספות, שאם היינו מפרשים את